

זאת, הרי אתמול היה לנו גדלות המוחין, וכיום חזרנו לקטנות, ועוד איך יצויר גדלות קודם קטנות - והתירוץ ואמרת אליו "בחזוק יד הוציאנו ה' ממצרים" שזה היה בדרך נס, לא על ידי מעשינו, אלא שהיה ברצונו יתברך לעשות זה ברגע, כי לא יכלו להתמהמה, ומכיון שנעשה זה דרך נס לא על ידי מעשינו, לכן לא נתקיים הדבר עד אחרי ימי הספירה.

עשרת המכות הנסים והנפלאות

דרוש חוצב להבות בענין ' המכות והניסים והנפלאות שנעשו ביום בו יצאו בני ישראל ביד רמה ממצרים

תאור ארץ מצרים לפני המכות

"כגן ה' כארץ מצרים" (בראשית יג, י) - אין לך מעולה בארצות יותר מארץ מצרים, ונמשלה לגן ה' (כתובות קיב). היאור עולה ומשקה אותה ואינה זקוקה למי גשמים, ארץ נאה המלאה אילנות וצמחיה ירוקה. מדינה עשירה - כל הכסף שבעולם הגיע למצרים בשנות הרעב על ידי יוסף, מפותחת ומבורכת ומלאה בתענוגי העולם. אימפריה שמולכת על כל העולם. מרובה באוכלוסין, בתיהם מתוקנים. תושביה עשירים בכסף וזהב ומקנה לרוב. נמצאים בה עם שלם של עבדים [מיליונים] שמשרתים את האזרחים המצרים המכובדים והמפונקים, בכל מה שחפצים וללא שום הגבלה.

הפגישה בין משה ואהרן לפרעה בארמון המפואר שהיה לו ת' פתחים כנגד ת' כוחות טומאה

הקב"ה שלח את משה רבינו לפרעה שישלח את בני ישראל מארץ מצרים. ויש לדעת כי הכניסה לארמון של פרעה לא היתה דבר פשוט כלל, וניסים גדולים נעשו למשה ואהרן בכניסתם אל פרעה, וכמו שכתוב במדרש (ילקוט שמעוני פרשת שמות רמזים קעה) כי ארבע מאות פתחים היו לפלטין של פרעה כנגד ארבע מאות כוחות טומאה, ועל כל פתח ופתח היו אריות דובים נמרים וחיות רעות, ולא היתה שום בריה יכולה להכנס עד שמאכילים אותם בשר כדי

שלא יזיקו, וכשבאו משה ואהרן נקבצו כולם וסבבו אותם והיו מלחכים רגליהם וליוו אותם עד שבאו לפני פרעה, ואותו יום היה יום הולדת לפרעה ובאו כל מלכי מזרח ומערב, וכשראו אותם נפל פחדם עליהם ואחו אותם זיע ורתת וחלחלה, והסירו פרעה וכל היושבים לפניו את כתריהם מעל ראשם, והשתחוו להם, ובאותה שעה נצרך פרעה לנקביו ונכנס לאחד החדרים שבתוך פלטין שלו ועשה צרכיו והקב"ה זימן י"ב עכברים והיו נושכים אותו מכל צד, וצעק צעקה גדולה, וכששמעו גדולי המלכים צעקתו ונכנסו לחדר וראו שעושה צרכיו ועכברים מנקבים בו, ונגלתה חרפתו לעיני כולם, כי היה עושה עצמו לאלוה כידוע. ואחר כך נתחזק ויצא וישב על כסאו ושאל למשה ואהרן מי אתם, מאין באתם, מי שלח אתכם אלי, ויאמרו אלהי העברים שלחנו אליך לאמר שלח עמי ויעבדוני" (שמות ז, טז), אמר להם פרעה, "לא ידעתי את ה'" (שם ה, ב), מעולם לא שלח לי אגרת שלום, או דורון וכו'.

מדוע דוקא י"ב עכברים נשכו את פרעה

ופירש הרב "מגלה צפונות" (שמות ביאור הענינים סימן ג אות ב) שארבע מאות פתחים אלו הם כנגד ת' כוחות טומאה שיש לסטרא אחרא, כי שם היה מקום הס"א בסוד "והנה עשו בא ות' איש עמו" (בראשית לב, ז), ולכן היו בפתחים כל מיני חיות רעות לחזק את כח הס"א והטומאה להתגבר בכשפיו, כי פרעה היה ראש המכשפים, וכשבאו משה ואהרן נכנעו כל כוחות הטומאה והיו מלחכים רגליהם, להורות על השפלתם ועל הכנעתם, ומחמת כן כל מלכי מזרח ומערב נכנעו והוצרכו להסיר כתריהם ולהשתחוות להם, ואז נפל על פרעה פחד גדול והוצרך לנקביו, ושלח לו הקב"ה י"ב עכברים כנגד מה שעינה י"ב שבטים, וציערו אותו ונתגלה קלונו.

ופירש מו"ר הבן איש חי זצוק"ל בספרו עוד יוסף חי (פרשת וארא) הטעם שדווקא עכברים, כי ידוע מה שכתב הרב הגאון חיד"א בספרו יוסף תהילות (תהילים קיט, קסה) בשם המקובלים כי הסט"א רוצה להניח את האות 'כ' בין האותיות 'שלוש' כדי להפוך את ה'שלוש' ל'מכשול', וכן עשה פרעה לישראל במצרים שהיו יושבים בשלוש עם המצרים, והעביד אותם בעבודה קשה ועשה 'מכשול', לכן הביא לו 'עכברים' כי ישראל נקראו 'עברים', והוא הניח את האות 'כף' בשלוש, אז שם לו הקב"ה 'כף' ב'עברים' ונעשו עכברים ונשכו אותו.

מחלוקת אם מטה אהרן היה אותו מטה של משה

"וישלך אהרן את מטהו לפני פרעה ולפני עבדיו ויהי לתנין" (שמות ז, י) - בזהר (ח"ב פרשת וארא דף כח ע"א) מבואר להדיא שהמטה של אהרן לא היה מטהו של משה, ושני מטות נפרדים היו זו"ל הזוהר [בתרגום] ואמרת אל אהרן קח את מטך, מאי טעמא מטה אהרן ולא

מטה משה, אלא אותו של משה היה קדוש יותר, כיון שנחלק בגן העליון בשם הקדוש, ולא רצה הקב"ה לטמא אותו באותם מטות של המכשפים, ולכן היה לאהרן מטה אחר ולא מטהו של משה.

זכן כתב החתם סופר (פרשת חקת, ד"ה קח, וד"ה ויקח), עיין שם. ובשו"ת 'צפנת פענח' (סימן קיט, אות ז, מהדורת ווארשא) כתב, דמטה של משה היה של אבן סנפירנון, ומטה של אהרן היה של עץ.

אמנם, במדרש שמות רבה (פכ"ו) מובא שמטה אהרן היה אותו המטה שעשה בו משה את האותות, וכשעשה בו אהרן נסים נקרא המטה על שמו 'מטה אהרן', וכשעשה בו משה נסים נקרא על שמו 'מטה משה'.

התינוקות התחפשו לתנינים

"ויקרא גם פרעה לחכמים ולמכשפים ויעשו גם הם חרטמי מצרים בלהטיהם כן" (שמות ז, יא) - דבר פלא כתב המלבי"ם ויעשו גם הם חרטמי מצרים 'בלהטיהם' כן, ובמה שלא אמר ויעשו גם הם כן, בא לבאר את ההבדל בין מעשה אהרן ומעשיהם, שהם לא עשו תנינים בפועל רק עשו בלהטיהם, רצונו לומר בתחבולת, ובאחיזת עינים, שעושה במהירות עד שמטעה את עין הרואה, וכן מבאר לנו את איכות התחבולה, במה שכתב ויעשו גם הם 'חרטמי מצרים', רצונו לומר שהביאו עורות של תנינים מתים, והחרטומים היו תחת עור התנינים, והתנענעו תחתיהם עד שנדמה שהוא תנין חי מתנענע ודולג ממקום למקום, ופועל 'ויעשו' מוסב על החכמים והמכשפים, שהחכמים והמכשפים הם אלו שעשו את חרטומי מצרים שיהיו לתנינים, על ידי שהתעטפו בעור תנין, ובעת שהשליכו המטות באו החרטומים המעוטפים בעור תנין וחטפו המטה תחת עור התנין, ומרוב המהירות ואחיזת עינים נדמה להרואים שמן המטה נתהוה תנין.

ובמדרש רבה (וארא פרשה ט, ו) איתא אמר מיד שלח פרעה, והביא תינוקות מן האסכולי שלהם [-בית ספר] ועשו אף הם כך, כמו שנאמר "ויעשו גם הם חרטומי מצרים" מהו גם, אפילו תינוקות של ד' וה' שנים קרא ועשו כן, רצה לומר שתחת עור התנינים התעטפו גם תינוקות המלומדים מאותה אסכולי שמלמדים אותם לעשות כן, ולאחוז את העינים ולבא תחת המעטפה ולחטוף המטה ולרוץ כתנין חי עד שיתעה עין הרואה, ותינוקות אלה קרא בשם חרטומים שהיו מלומדים לזה, ובהם עשו החכמים והמכשפים את פעולתם, ומפרש שעשו כן 'בלהטיהם', היינו באחיזת עינים, כלהט המבריק ומחשיך את העין וכו'. מיד לאחר מכן מה

כתיב, "ויבלע מטה אהרן את מטותם וכו'" (שם, יב), רצונו לומר שבלע מטה אהרן את החרטומים בעצמם, דהא החרטומים הם היו התנינים שהתעטפו בעור תנין, והם עם המטות נצפנו תחת העור, ומטה אהרן בלע את התנינים עם החרטומים והמטות הצפונים תחתם.

הקב"ה התעלל במצרים

ואיתא במדרש ילקוט שמעוני (תהילים קה) שהקב"ה שיחק בהם ודאג להשאיר שיריים מכל מכה כדי שיהא למכה הבאה על מה לחול, ולא די בכך אלא היו המכות נרשמיין בגופן באותיות. וכל המכות ניתנו במידה ובמשקל לכל מצרי כפי רמת שעבודו בבני ישראל. ועוד שכתב בילקוט מעם לועז (הגדה של פסח ד"ה ביד חזקה זו הדבר) שבכל מכה שקיבלו המצרים היה מעורב בה גם מכת דבר, דהיינו שעל ידי המכות מתו מצריים רבים, הם ומקניהם. וכל רפואה שמצאו למכה אחת היו מזיקות למכה אחרת, וניתנו מכות אלו דייקא כדי ללמד את בני ישראל שלמות האמונה בו יתברך, וזאת על ידי המצרים שהם גרמו לבני ישראל להתקלקל ממדרגתם העליונה שהיו בשעה שירדו לארצם, והקב"ה השאיר את פרעה קיים, וזאת למען הראות את כוחו יתברך, וכח הפורענות מהרשעים, ולספר שמו בכל בארץ על ידי פרעה האומר לא ידעתי את ה' ועל ידי בני ישראל שבכל דור ודור כל אחד ואחד מעביר את מה שראו אבותיו לבנו ובן בנו, וזאת שיכירו את מציאותו יתברך ושאיין עוד מלבדו, ויתנו שבח והודאה על מעשה הנס.

דצ"ך עד"ש באח"ב

רבי יהודה היה נותן בהם (בעשר המכות) סימנים: "דצ"ך עד"ש באח"ב". ומקשים המפרשים מהי כוונת רבי יהודה בנתינת הסימנים הללו בראשי תיבות דווקא, ומה הוסיף לנו בחלוקת הסימנים בסדר זה. ובספר חיים של תורה (לוונשטיין, שמות ז, ד) מביא את דברי הרמב"ם בהגהותיו על נוסח ההגדה (הגהות מיימוניות סוף הלכות חמץ ומצה אות ב) שהביא בזה כמה פירושים מעניינים, ונביא כמה מהם:

א. אם נתבונן, נראה שסדר המכות וההתראות היו בצורה כזאת: "דס" - "צפרדע" - בהתראה לפני כן. "כנים" - בלא התראה. "ערוב" "דבר" - בהתראה. "שחין" - בלא התראה. "ברד" "ארבה" - בהתראה. "חושך" - בלא התראה. ואם כן, המכות מסודרות בסדר של שלוש שלוש, כי לכל שלוש היה סדר בפני עצמו ביחס לאופן ההתראה, כי שתיים בהתראה, והשלישית בלי התראה, וחוזר חלילה, לכן חילק כך רבי יהודה את המכות.

ב. פירוש נוסף הביא בהגהות מיימוניות שם על פי דברי הראב"ן שפירש: דאם נתבונן היטב נראה, שהיו מכות שהיו "על ידי אהרן במטה", והיו מכות "על ידי משה שלא במטה", והיו

מכות "על ידי משה במטה". ואלו הם: דצ"ך - על ידי אהרן במטה. עד"ש - על ידי משה שלא במטה. באח"ב - על ידי משה במטה. ולכך סימנם רבי יהודה בסדר הזה. (יוצא לנו אם כן, שגם פירושו זה של הראב"ן בנוי על זה שהמכות מסודרים בסדר של שלוש, שלוש וכו', כי כל שלוש היו סדר בפני עצמו, אלא שהפירוש הקודם היה ביחס להתראה, ועכשיו נוסף ענין נוסף של תפקיד המטה, שהשתנה בכל סדר וסדר של סידרת המכות).

ג. עוד הביא הגהות מיימוניות את דברי הריב"א שפירש ענין נוסף: האותיות השלישיות שבסדר דצ"ך עד"ש באח"ב המה מכות "כנים, שחין, חושך". ושלושת המכות הללו היו משמשות כל אחת עם חברתה. כיצד, במכת כנים היתה עיקר המכה - כנים, ונתלוו עמה גם חושך ושחין, אלא שעיקר המכה היתה אז מכת כנים. ובמכת "שחין" היתה עיקר המכה - שחין, אלא שנתלוו עמה גם כנים וחושך. ובמכת "חושך" היתה עיקר המכה - חושך, אלא שנתלוו עמה גם כנים ושחין. ולכך סידרם רבי יהודה בסדר זה של שלוש תיבות, כי האותיות השלישיות שבכל תיבה ותיבה, יש להן שייכות זו עם זו כמו הרמז הנ"ל. והוסיף שם, דאם תכתוב את שלושת המכות (בכתיב חסר) זו על גב זו (במאוזן), יהיו גם (במאונך) האותיות הראשונות מן השלוש מכות "חשך". והאותיות השניות "שחין", והאותיות השלישיות "כנם", להורות לך שקשורות שלושת המכות זו בזו...

ד. עוד אפשר לפרש שהרי רבי יהודה סידר את עשר המכות בראשי תיבות דווקא, היות שהפסוק לקמן בפרשת בשלח (פרק טו. פסוק כו) "כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך" רומז על עשר המכות בראשי תיבות. כי תיבת "אשר" בגימטריא: תק"א (501) כמנין: "דצ"ך עד"ש באח"ב". וזהו פירוש הפסוק: "כל המחלה אשר" - בגימטריא 501 כמנין דצ"ך עד"ש באח"ב, "במצרים" - אותם שמתי והשארתי על מצרים, אבל "לא אשים עליך, כי אני ה' רופאך" ... (ע"פ האיגרת של ר' שמשון מאסטרופולי).

עשר מכות כנגד מה היו

במדרש (שמות רבה טו אות כז) איתא עשרה המכות - שהכה ה' במצרים היו כנגד עשרה נסיונות שעמד בהם אברהם אבינו ע"ה. ובפסיקתא זוטרתא (לקח טוב שמות ט יג) כתב יבואו י' מאמרות של י' המכות, ויפרעו מן המצרים שרצו לשעבד את בני ישראל שבעבורם נברא העולם ב' מאמרות. ובספר דברי משה (שוהם פרשת בשלח ד"ה ויאמינו בה) כתב ש' המכות באו כדי לשבר י' כוחות של מצרים שהם מכוונים כנגד י' כוחות הקדושה.

תכלית עשר מכות

הנה, יש כאן שאלה מרכזית שצריכה ביאור: לכאורה, מדוע צריך בכלל את עשר המכות בשביל להוציא את בני ישראל ממצרים? הרי ידועים דברי התרגום יונתן בן עוזיאל (שמות יט, ד), שאבותינו קודם יציאת מצרים שחטו את הפסח בירושלים. וכמובא על הפסוק (שמות יט ד): "אתם ראיתם את אשר עשיתי למצרים ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי". והיינו, שכל אחד מישראל עלה על ענני כבוד עם הכבש, הגיע לירושלים - שחט את הכבש וחזר בחזרה למצרים עם כוס דם ועם כבש שחוט. מרחו את הדם על המשקוף ושתי המזוזות וצלו את הכבש ואכלו אותו בליל ט"ו בניסן. אז אם אפשר לצאת ממצרים על ידי ענני כבוד ולהגיע לירושלים - אז בשביל מה צריך את כל המכות? ואפילו אם תאמר שצריך להביא מכות על מצרים כעונש על מה שעשו לבני ישראל, מדוע צריך עשר מכות? אפשר להביא מיד את מכת בכורות ובודאי שהמצרים היו נכנעים ומשלחים את בני ישראל לאלתר.

והתשובה היא יסודית מאוד: הבעיה היא לא להוציא את בני ישראל ממצרים, זה אפשר לעשות על ידי מכה אחת או על ידי כנפי נשרים, אלא הבעיה היתה להוציא את מצרים מאבותינו, וליטע בליבם את האמונה. (ע"פ דברי יואל נצבים ד"ה בקרב הגויים).

ממכת דם התעשרו עם ישראל

במדרש רבה (שמות ט, י) איתא שממכת דם העשירו בני ישראל.

באו ונתאר לעצמינו כיצד קרה הדבר, בא המצרי אל היהודי ושאל כמה עולה כוס מים? "יש לנו כעת מבצע" - השיב היהודי - "ליטר וחצי עולה מאה וחמשים דולר, אך כל זה בתנאי שאתה קונה ששיה..."

המחיר היה מופקע לכל הדעות, אך למצרים לא היתה ברירה, היו מוכרחים לשתות ונאלצו לקנות מים מהיהודים.

עד שבא מצרי אחד ואמר: "המחיר מופקע, אי אפשר להמשיך ככה!"

אמר לו היהודי: "אין בעיה. אתה תלך להביא דם מהיאור, ואני בעד מחיר סמלי - מאה דולר - נוגע לך אפילו בחבית ומיד כל המים שבה נהפכים למים".

המצרי הסכים. רץ ליאור, שאב חבית מלאה מים ונשא אותה לארץ גושן. לכן "ונלאו מצרים" (שמות ז, יח), מחמת כובד המשא.

כשהגיע לארץ גושן נגש אל היהודי, שלם לו מאה דולר והדם נהפך למים.

המצרי בא לשתות את זה, ולמרכה הגועל התברר שהמים מלאים דגים מתים, מדיפי ריח של רקבון... "זה מסריח! מקח טעות!" זעק המצרי. אמר היהודי: "מה פתאום מקח טעות אני את שלי עשיתי, נגעתי בדם, והוא אכן נהפך למים. אם אתה רוצה, לך ותביא דם טרי, בלי דגים מתים. ואז - "ויחפרו כל מצרים סביבת היאר מים לשתות" (שמות ז, כד), הם חפרו ומצאו דם טרי, נטול דגים, אותו הם נשאו על גבם לארץ גושן, ושוב, תמורת 'מחיר סמלי' נגעו היהודים בדם והפכוהו למים. כך העשירו אבותינו ממכת דם. (ומתוק האור פרשת וארא).

קרבן פסח במצרים

איתא במדרש רבה (שמות יט ה) קרא ה' למשה ואמר לו לך ומהול את בני ישראל... והרבה מהן לא היו מקבלים עליהם למול, אמר הקב"ה למשה שיעשה הפסח, וכיוון שעשה משה את הפסח גזר הקב"ה לארבע רוחות העולם, ונושבות בגן עדן מן הרוחות שבגן עדן, הלכו ונדבקו באותו הפסח, והם פיזרו בארבע כנפות הארץ את ריח 'בשר צלי' שהיה נודף מקרבן הפסח, שנאמר (שיר השירים ד טז) "עורי צפון ובואי תימן", והיה ריחו הולך כדי מרחק מהלך ארבעים יום. וכיוון שנתאוו בני ישראל לאכול מבשר הפסח נתכנסו אצל משה, ואמרו לו בבקשה ממך האכילנו מפסחך, אמר להם - אם אין אתם נימולין אין אתם אוכלין, מיד נתנו עצמן ומלו, ונתערב דם הפסח בדם המילה, והקב"ה עובר ונוטל כל אחד ואחד ונושקו ומברכו, שנאמר (יחזקאל טז, ו) "ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך ואמר לך בדמיך חיי" חיי בדם הפסח, חיי בדם המילה! משמע כל אחד ואחד בלי יוצא מן הכלל, כלומר שהקב"ה עבר ובחר בכל אשר בשם ישראל יכונה, ולא דווקא בצדיקים אלא אפילו באלו שנימולו רק בגלל ריח הבשר... כי הקב"ה מתאוה לעבודתו של כל יהודי ויהודי באשר הוא שם. ויש לדייק מלשון המדרש 'הקב"ה עובר' - בלשון הוה, ללמדנו שבכל שנה ושנה מתעורר מחדש אהבת ה' יתברך לבניו אהביו.